

KONSEPTI

* *Yhdistyneiden kansakuntien
kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö*

Tiedon saatavuus ja perusoikeudet - Sinun oikeutesi! Maailman lehdistönvapauden päivä 3. toukokuuta 2016

Johdanto

Maailman lehdistönvapauden päivää vietetään kaikkialla maailmassa 3. päivä toukokuuta. Näin halutaan edistää lehdistönvapauden periaatteita ja kunnioittaa niiden toimittajien muistoa, jotka ovat menettäneet henkensä tehdessään työtään. Vuonna 2016 maailman lehdistönvapauden päivälle osuu kolme tärkeää virstanpylvästä:

- maailman ensimmäisen painovapausasetuksen 250-vuotisjuhla Ruotsissa ja Suomessa,
- lehdistönvapauden periaatteita koskevan Windhoekin julistuksen hyväksymisen 25-vuotisjuhla, ja
- vuonna 2016 alkaa uusi kestävän kehityksen tavoitteiden 15-vuotiskausi.

Tätä taustaa vasten maailman lehdistönvapauden päivä korostaa yhteyksiä lehdistön-vapauden, avoimuuden kulttuurin, vapaan tiedonsaantioikeuden sekä digitaaliajan kestävän kehityksen välillä. Näihin kaikkiin kytkeytyy myös journalismin rooli ja toimittajien turvallisuus.

Tänä vuonna kansainvälinen lehdistönvapauden päivä käsittelee asioita kolmesta näkökulmasta:

- tiedonvapaus perusoikeutena ja ihmisoikeutena,
- lehdistönvapauden suojeleminen sensuroinnilta ja laittomalta valvonnalta,

- journalismin turvallisuuden takaaminen sekä verkossa että sen ulkopuolella

Taustaa

Maailman ensimmäinen, Ruotsi-Suomessa 250 vuotta sitten säädetty painovapausasetus on historiallinen virstanpylväs, joka antoi laillisen tunnustuksen kahdelle toisiinsa liittyvälle asialle, joilla on ollut maailmanlaajuista vaikutusta: 1) kansalaisilla tulee olla oikeus ilmaista itseään ilman valtion puuttumista asiaan, ja erityisesti 2) valtion toimintaa koskevan tiedon tulee olla kansalaisten saatavissa. Tässä mielessä valtion ei tule rajoittaa kansalaisten mahdollisuutta saada tietoa, eikä se saa piilottaa tietoa kansalaisilta. Tämä kanta yhtäältä estää valtion mielivaltaisen puuttumisen julkiseen keskusteluun ja toisaalta vahvistaa valtiovallan vastuuta.¹ Tiivistetysti sanottuna se antaa yhteiskunnalle vapauden levittää tietoa ilman valtion sensuuria, mutta menee myös pidemmälle ja avaa valtion toiminnan yhteiskunnan valvonnalle.

Toimittajien tekemä Windhoekin julistus vuonna 1991 Namibiassa oli alkusysäys Yhdistyneiden kansakuntien hyväksymälle kansainväliselle lehdistönvapauden päivälle. Tämä julistus korosti, että lehdistönvapauden perustekijöitä ovat median vapaus, moniarvoisuus ja riippumattomuus. Joka vuosi tänä päivänä ympäri maailmaa asianosaiset voivat juhlistaa ja vahvistaa tätä oikeutta.

Vuosi 2016 on myös ensimmäinen vuosi vuonna 2015 hyväksytyjen kestävän kehityksen tavoitteiden 15 vuoden kierrossa. Lehdistönvapaus ja tiedonvapaus liittyvät suoraan näiden tavoitteiden saavuttamiseen ja niitä itseään voidaan myös pitää olennaisina päämäärinä. Kestävän kehityksen tavoitteet tulevat olemaan ohjenuorana monille tulevien vuosien periaateratkaisuille. Ne tulevat vaikuttamaan resurssien käyttöönottoon ja kiertoon, sekä korostamaan ihmisten yhteistä etua yksilöiden elämän

---

¹ Kansainvälisessä ihmisoikeuslainsäädännössä "mielivaltainen" tarkoittaa laillista pohjaa vailla olevia toimia tai toimia, jotka ovat tarpeettomia ja/tai epäsuhteessa aiottuun päämäärään, ja/tai joiden päämäärä ei ole yksi ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa ja kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa mainituista legitiimeistä päämääristä.

kestävän kehittämisen prosessissa.

Tilanneanalyysi

Ammatillisia standardeja ja yleistä etua noudattaen journalismi sitoo toisiinsa nämä kolme sananvapauden harjoittamisen perustekijää: lehdistönvapaus, tiedonvapaus ja kestävä kehitys. Luovien kulttuurillisten ilmaisujen moninaisuus on myös tärkeä tekijä tässä yhtälössä.

Tämä arvio saa alkunsa ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen artiklassa 19², jonka mukaan sananvapauden perusoikeuteen sisältyy vapaus "rajoista riippumatta hankkia, vastaanottaa ja levittää tietoa kaikkien tiedotusvälineiden kautta". On selvää, että vapaudella *levittää* tietoa on vähän merkitystä ilman tiedon *hankkimisen* ja *vastaanottamisen* vapautta, ja että viimeksi mainitun (lähettämisen tai vastaanottamisen) rajoja sääntelee se, miten paljon tietoa levitetään. Toisin sanoen sananvapauden suhteen kolikolla on kaksi puolta: viestien tuottaminen ja niiden kuluttaminen - kummassakaan ei ole järkeä ilman toista.

Tämä yhteys tarkoittaa, että mikä tahansa rajoitus tiedon levittämisessä vaikuttaa vastaanottavalla puolella ja päinvastoin. Näin ollen se, miten rikas ja avoin yhteiskunnan tiedonvälitysilmapiiri on, riippuu vapaudesta kumpaankin suuntaan. Nämä ehdot riippuvat puolestaan: 1) *lehdistön vapaudesta*, eli oikeudesta tuottaa informaatiota mukaan lukien kulttuurisia ilmaisuja, ja julkisia kannanottoja³, ja 2) *oikeudesta tietoon*, eli vallankäytön läpinäkyvyydestä. Journalismi on erottamattomasti sidoksissa kumpaakin.

---

² Yhdistyneiden kansakuntien hyväksymä 10. joulukuuta 1948.

³ Vaikka journalistit ovat tämän oikeuden suurimpia hyväksikäyttäjiä, lehdistön vapaus ei rajoitu pelkästään uutismediaan. Se sisältää jokaisen henkilön vapauden käyttää oikeuttaan vapaaseen ilmaisuun ja välittää tietoa luova sisältö mukaan lukien laajalle yleisölle joukkotiedotusvälineiden ja myös esimerkiksi sosiaalisen median keinoin. Tässä mielessä kullakin yksilöllä on oma suora panoksensa lehdistönvapaudessa. Siellä missä tiedonvälittäjät kohtaavat mielivaltaisia lehdistönvapauden rajoituksia ja rikkomuksia, kuten silloin kun heitä vastaan hyökätään heidän journalisminsa vuoksi, on yhteiskunnan huolehdittava erityisesti turvallisuuden takaamisesta, varsinkin, ettei yleistä etua koskevaa informaatiota tukahduteta. Tämä heikentäisi yleisön oikeutta etsiä ja saada tietoa.

Kaksisuuntaisuudessaan sananvapaudella on suuri merkitys muille oikeuksille.⁴ Se on myös hyvin merkityksellinen kestäväälle kehitykselle. Tämän vuoksi kestävä kehityksen tavoitteissa hyväksytään, että kestävä kehitys sisältää "tiedon ja perusoikeuksien julkisen saatavuuden". Kestävä kehityksen päämääränä nämä tavoitteet ovat osa laajempaa pyrkimystä (tavoite 16): "Edistää rauhanomaisten ja oikeudenmukaisten yhteiskuntien kestävä kehitystä, turvata kaikkien oikeudet ja rakentaa kaikille tasoille tehokkaat, vastuulliset ja ketään syrjimättömät instituutiot. On selvää, että tiedon julkinen saatavuus ja perusoikeudet eivät ole itsessään vain päämääriä, vaan myös tärkeä keino saavuttaa kokonaisuudessaan tavoite 16, ja muut kestävä kehityksen tavoitteet, kuten sukupuolten välinen tasa-arvo ja vaikuttaminen ilmastonmuutokseen.

Näiden syiden vuoksi UNESCO on yhdessä YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimiston ja median kehittämisen globaalin foorumin kanssa ehdottanut kahta tekijää, joilla voidaan arvioida tavoitteen 16.10 edistymistä:

1. *Toimittajien, avustavan mediahenkilöstön, ammattiyhdistysten jäsenten ja ihmisoikeusasiamiesten tappojen, sieppausten, tahdonvastaisten katoamisten, laittomien pidätysten ja kidutusten todistettujen tapausten lukumäärä (viimeisten 12 kuukauden ajalta)*
2. *Hallintoa koskevan julkisen tiedonsaantia koskevien perustuslaillisten, lakisääteisten ja/tai periaatteellisten takuiden olemassaolo ja toimeenpano.*

Ensimmäinen mittari mittaa kriittisesti suoraan perusoikeuksia, ja sen kytkeytyminen toimittajiin on suoraan suhteessa kestävä kehityksen lehdistönvapautta koskevaan ulottuvuuteen. Toinen mittari korostaa tiedonvälityksen menettelytapojen ja niiden käytön vapautta sekä niiden suhdetta kestävään kehityksen.

---

⁴ Tämä näkemys tunnustettiin vuonna 1946, jolloin YK:n yleiskokous päätöslauselmassaan 59(1) totesi (oman aikansa kieltä käyttäen), että tiedonvapaus (tänä päivänä "sananvapaus") on "ihmisen perusoikeus ja... koetinkivi kaikille niille vapauksille, joille YK on vihkiytynyt".

Nämä mittarit ovat sidoksissa toisiinsa. Lehdistön vapaus ja siihen liittyvä toimittajien turvallisuus vaikuttavat suoraan siihen tietoympäristöön, mihin yleisöllä on pääsy. Käänteisesti sanoen, mitä helpompi yleisön on saada tietoa, sitä paremmin kunnioitetaan perusoikeuksia, mukaan lukien journalismin turvallisuutta ja myös luovaa kulttuurillista ilmaisua.

Lisääntyvä digitalisoituminen vahvistaa näitä näkemyksiä. Tiedon muuttuessa mitä enimmässä määrin välttämättömyydeksi kestäväälle kehitykselle, oikeus tietoon, lehdistön vapauden turvaaminen ja journalismin turvallisuuden takaaminen tulevat yhä tärkeämmiksi.

Sukupuolten epätasa-arvoon on puututtava kaikilla tasoilla, jos ihmiskunta kokonaisuudessaan aikoo edistyä kestäväen kehityksen Agendan 2030 mukaisesti.

Tämän vuoden lehdistönvapaudenpäivänä keskitytään tutkimaan lähemmin juuri näitä aiheita ja kysymyksiä tarkastellaan kolmelta eri kannalta: 1) tiedonvapaus perusoikeutena ja ihmisoikeutena, 2) lehdistönvapauden suojaaminen mahdolliselta sensuroinnilta ja ylenmääräiseltä valvonnalta, ja 3) journalismin turvallisuuden takaaminen verkossa ja sen ulkopuolella.

1) Tiedonvapaus perusoikeutena ja ihmisoikeutena

Tiedonvapaus voidaan yleisesti määritellä oikeutena saada tietoa julkisen vallan hallintoelimiltä. Kuten asia on esitetty UNESCO:n julkaisussa *Liittymisvapaus, Sananvapaus* (2011): "Siinä määrin kuin sananvapaus katsotaan yhdeksi kansalaisten perusoikeuksista, joka tukee demokraattisia prosesseja, tiedonvapautta tarvitaan turvaamaan sitä, että kansalaiset voivat äänestää tietoihin perustuvasti ja että he voivat pitää hallituksiaan vastuuvollisina julkisen valvonnan avulla." YK:n ihmisoikeuskomitea on kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 19. artiklan yleislausunnossa 34 kommentoinut, että tiedon levitysoikeus ja tiedon saantioikeus ovat vahvasti yhteydessä kansalaisten oikeuteen osallistua julkisten asioiden hoitoon. Tässä suhteessa journalismilla on tärkeä rooli.

Oikeus tietoon liittyy yhteiskunnan laajempaan läpinäkyvyyteen. Tätä korostaa vuoden 2015 UNESCO:n tutkimus *kattavien tietoyhteiskuntien edistämisen perusteista: Maailmanlaajuisen Internetin tiedon ja tietämyksen saatavuus, sananvapaus, yksityisyys ja etiikka* UNESCO:n jäsenvaltioiden valtuuttamana. Tutkimus tähdentää edelleen käyttäjävaltuutuksen merkitystä, kuten media- ja informaationlukutaitoa, kun ollaan tekemisissä tiedon ja viestinnän kanssa. Jälleen kerran journalismi on keskeistä kaikille näille näkökannoille.

Suurin este tiedon avoimelle saatavuudelle on liiallinen valtiollinen salailu. Valtioiden tulisi pystyä pitämään osa tiedosta luottamuksellisina laillisia tarkoituksia ja kansainvälisten ihmisoikeussäädösten prosesseja varten. Kuitenkin hallinto- ja toimeenpanoviranomaisten hallussa olevien, esimerkiksi lakeja ja julkisten verojen käyttöä koskevien tietojen tulisi olla yleisesti kaikkien saatavilla. Näin ollen tiedonvapaus sekä auttaa hallitusvallan valvonnassa että mahdollistaa hallinnon pitämistä vastuuvollisena, ja tämä oikeus vahvistaa lehdistön vapauden ja itsenäisen journalismin merkitystä.

Sen jälkeen kun maailman ensimmäinen laki tiedonvapaudesta otettiin käyttöön Ruotsi-Suomessa vuonna 1766, yli 90 maata on tehnyt vastaavat säädökset. Edelleen keskustellaan kuitenkin siitä, onko poikkeukset säädetty liian kapeiksi; suojellaanko väärinkäytösten ilmiäntajia, ja ylittääkö vaikutus yksityisten tahojen hallussa olevaan tietoon. Tiedonvapaus nostaa esiin kysymyksiä siitä, ovatko lait tunnettuja suurelle yleisölle, valvotaanko kehotuksia tehokkaasti, ja ovatko pyyntöjen esittäjien maksut korkeita, ja julkistetaanko tietoa omasta aloitteesta vai pyynnöstä.⁵ Toinen asia on, että jopa niissä maissa, joissa on tiedonvapauslakeja tai -säädöksiä, toimittajien voi olla

---

⁵ On mahdollista erottaa toisistaan reaktiivinen ja proaktiivinen tiedon paljastaminen. Ensimmäinen koskee tiedon antamista vaatimusta vastaan, toinen tarkoittaa, että tieto on koko ajan saatavilla koska julkiset viranomaiset antavat virallisia dokumentteja omasta aloitteestaan. Ensimmäinen on normi suurimmassa osassa lainsäädäntöjä, mutta toista voidaan tietysti varauksin pitää lisäehtona.

⁶ Katso "Open Data Journalism" osoitteessa

<http://www.theguardian.com/news/datablog/2012/sep/20/open-data-journalism>

vaikea saada, ymmärtää ja vastaavasti käyttää lähtötietoja ja -aineistoja. Tässä asiassa datajournalismilla voi olla merkitystä tiedonsaannissa ja selville ottamisessa ja tietojen yhdistelemisessä, jotta yleisölle voidaan kertoa "jotain uutta uutisista"⁶. Muita merkittäviä kysymyksiä ovat tiedon saamisen erot sukupuolittain sekä tiedon eriyttäminen sukupuolen mukaan.

Kun toimittajat saavat mahdollisuuden käyttää tiedonvapauslakeja tuodakseen esille piilotettua tietoa, he voivat vahvistaa potentiaaliaan lisätä instituutioiden vastuuvollisuutta osana kestäväen kehityksen tavoitteita. Valtioiden proaktiiviset toimet arkistojen avaamisessa voivat myös merkittävästi auttaa turvaamaan yleishallinnon läpinäkyvyyttä. Tällä tavoin tiedonvapaus liittyy läheisesti avoimuuden kulttuuriin ja ajatukseen osallistuvasta demokratiasta, jotka kumpikin ovat avainasemassa kestävässä kehityksessä.⁷ Hyvin tärkeää on myös edistää monenlaisia kulttuurisia ilmaisuja mediassa sen moninaisuuden kehittämiseksi ja vähemmistöryhmien ottamiseksi mukaan mediakenttään. Kaikki nämä näkökohdat lisäävät merkitystä UNESCO:n jäsenmaiden marraskuussa 2015 tekemälle sopimukselle tiedonsaannin kansainvälisen päivän järjestämisestä joka vuonna 28. syyskuuta.

Pohdittavat kysymykset:

- Miten tehdään yleiseksi kestäväen kehityksen tavoite 16, päämäärä 10, eli julkinen saatavuus ja perusoikeudet kehityspoliitikassa ja budjettisuunnittelussa?
- Mikä on tehokkain tapa tukea valtioita perustuslaillisten säädösten ja/tai poliittisten takuiden hyväksymisessä ja toteuttamisessa liittyen sukupuoleen perustuvaan tiedon saatavuuteen?
- Miten saatavuutta ja käytettävyyttä voidaan parantaa mm. viestintäteknologiaa käyttämällä ja tietojournalismia vahvistamalla maissa, joissa tiedonvapauden lailliset säädökset ovat käytössä?

---

⁷ Lisäkeskustelua aiheesta, katso Mariya Riekkinen ja Markku Suksi. *Access to Information and Documents as a Human Right*. Abo Akademi University/Institute for Human rights, Turku/Abo (2015).

- Missä yksityiset tahot säilyttävät yhteistä etua koskevaa tärkeää tietoa, ja kuinka se on saatavilla? Mikä on heidän käytäntönsä tiedon avoimuuden suhteen? Miten yksityissektori voisi tulla kokonaisuudessaan avoimemmaksi?
- Mikä on kansallisen julkisen radiotoiminnan ja itsenäisen median maailmanlaajuinen rooli kulttuurisen ilmaisun vapauden ja moninaisuuden edistämiseksi?
- Miten tiedon julkista saatavuutta voidaan edistää kulttuurisilla tasoilla ja siirtyä pois "salailun kulttuurista" kohti avoimuuden kulttuuria?
- Miten erotetaan toisistaan valtiosalaisuus ja tieto, jonka pitäisi olla yleisessä tiedossa?
- Onko väärinkäytösten ilmiantaminen osoitus, että vapautta jakaa tietoa ei ole tai se toimii huonosti, ja miten järjestelmiä voidaan vahvistaa ja ilmiantajia suojella?

2) Lehdistönvapauden suojeleminen mahdolliselta sensuurilta ja ylenmääräiseltä valvonnalta

Digiaikana kasvavat sellaiset lehdistönvapauden kohtaamat haasteet kuten verkkotiedon saatavuuden mielivaltainen esto, digitaalisen ilmaisun rajoittaminen tai rankaisu ja digitaalisen yksityisyyden mielivaltainen häirintä. Nämä kehityssuunnat vaikuttavat journalismin tekijöihin ja muihin, jotka ilmaisevat itseään verkossa ja niihin, jotka saavat verkkotietoa epäsuorasti moniportaisten kanavien kautta. Ne voivat myös epäoikeutetusti rajoittaa kulttuurisen ilmaisun moninaisuutta, periaatetta, joka hyväksyttiin vuoden 2005 UNESCO:n kulttuuri-ilmaisujen moninaisuuden suojelemista ja edistämistä koskevassa yleissopimuksessa. Nämä ilmiöt rajoittavat sekä ihmisten tiedon saatavuutta että verkossa olevan tiedon määrää ja ilmaisua.

Vakavia seuraamuksia on lisääntyvillä toimilla, joilla säännellään Internetin sisältöä verkkosivuja ja viestintätyökalujen käyttöä tavoilla, jotka ylittävät kansainväliset lainmukaisuutta, tarpeellisuutta, suhteellisuutta ja laillisuuspäämääriä koskevat standardit. Nämä toimet rajoittavat yhteiskunnan kykyä tehdä tietoisia kehitykseen ja demokratiaan liittyviä valintoja, mikä on UNESCO:n prioriteetti osallistavien tietoyhteiskuntien perustusten rakentamisessa. Lisäksi ne voivat edustaa eräänlaisen

esirajoittamisen muotoa, joka ennakoidusti olettaa, että viestintäteko on rikos, mieluummin kuin testaa sitä oikeudessa itse tapahtuman jälkeen.

Mahdollinen liiallinen valvonta on myös tähän liittyvä haaste. Oikeus yksityisyyteen on vakiintunut sananvapauden edellytykseksi ja toimittajien luottamuksellisten lähteiden suojaksi. Yksityisyys on kytköksissä myös anonymiteettiin ja salaukseen. Näiden seikkojen puuttuminen voi vakavasti estää vapaata tiedonkulkua, millä voi olla erityistä vaikutusta ihmisille, jotka aikovat haastaa sukupuolten välistä epätasa-arvoa sekä sukupuolten välisen vihan lietsomista. Milloin journalismin lähdesuoja on uhattuna, kyseessä voi olla korruption peittely, lähteiden pelottelu ja heidän identiteettinsä paljastaminen, joilla on omat jälkiseurauksensa. Ajan mittaan tämä voi johtaa tietolähteiden kuivumiseen ja kokonaisuutena ottaen yhteiskunnan itsesensuuriin.

Tästä syystä YK:n sanan- ja mielipiteenvapauden erikoisraportoija on myös arvioinut asiaa vuoden 2015 raportissa⁸ todeten, että tilanteissa "joissa valtiot harjoittavat laitonta sensuuria suodattamalla ja muilla teknologioilla, voi salauksen ja anonymiteetin käyttö antaa yksilöille oikeuden kiertää esteet ja päästä käsiksi tietoon ilman viranomaisten häirintää". Edelleen raportissa kehoitetaan jäsenvaltioita säätämään kansallisia lakeja, jotka tunnustavat yksilöiden oikeuden suojella digitaalisen viestintänsä yksityisyyttä käyttämällä salausteknologiaa ja työkaluja, jotka turvaavat anonymiteetin verkossa.

Yleistä etua koskevassa tiedonvälityksessä on oltava lakipuitteet, jotka suojaavat journalismin lähteiden luottamuksellisuutta. Digitalisoitumisen aikana nämä puitteet ovat kuitenkin huomattavan paineen alla ja on tarpeellista uudistaa ja vahvistaa niitä, tai ottaa ne käyttöön siellä, missä niitä ei ole. UNESCO on Ruotsin rahoituksen tuella aloittanut maailman sanomalehtien liiton (WAN-IFRA) toteuttamana tutkimuksen, joka tarjoaa jäsenvaltioiden arvioitavaksi 11-kohtaista työkalua niiden alueiden määrittämiseksi, joilla lähdesuojaa voitaisiin parantaa.

---

⁸ Erikoisraportoijan vuoden 2015 raportti mielipiteen- ja sananvapauden edistämisestä ja suojelemisesta A/HRC/29/32

Pohdittavat kysymykset:

- Miten voidaan erottaa, milloin esto- tai suodatustoimet ja valvonta ovat sananvapautta ja turvallisuutta koskevien laillisten rajoitusten kansainvälisten standardien mukaisia, ja milloin ne eivät ole? Mitä varokeinoja on olemassa tai voidaan kehittää rikkomusten torjumiseksi?
- Mikä on vaikutus kulttuuristen ilmaisujen moninaisuuteen, ja miten taiteellisen ilmaisun vapautta voidaan puolustaa ja mahdollisuuksia tällaiseen ilmaisuun parantaa?
- Mitä tulee mahdolliseen verkkosensuuriin, mikä on Internetin välikäsien, mukaan lukien palveluntarjoajien ja/tai sisällöntuottajien, rooli sananvapauden puolustamisessa? Voiko itsesääntely toimia niin, ettei siitä tule eräänlaista yksityisen tai delegoidun sensuurin muotoa?
- Mitkä toimet ovat olleet menestyksekkäitä lähteiden kanssa käytävän journalistisen viestinnän suojelussa?

3) Toimittajien turvallisuuden takaaminen verkossa ja sen ulkopuolella

Ratkaisevan tärkeää on, että toimittajat voivat turvallisesti saada ja tuottaa tietoa sekä verkossa että sen ulkopuolella. Toimittajien fyysisen ja psyykkisen hyvinvoinnin ja digitaalisen turvallisuuden takaaminen on yksi tämän ajan tärkeimpiä asioita. Sillä on teknologisia, institutionaalisia, taloudellisia, poliittisia, lainsäädännöllisiä ja psykologisia ulottuvuuksia.⁹ Se on asia, joka vaikuttaa suoraan tiedon yleiseen saatavuuteen, myös yleisön luottamukseen puhua vapaasti ja tiedonsaannin oikeuden käytännön toteutumiseen ja kestävään kehitykseen.

Teknologinen kehitys ja kansalaisjournalismin nousu ovat lujittaneet sitä huomiota, että tämän päivän journalismi pitää ymmärtää *aktiviteettinä* eikä niinkään statuksena.

---

⁹ Lue lisää UNESCO:n julkaisusta *Building Digital Safety for Journalism. A Survey of Selected issues* (2015).

Vaikkakin jokainen bloggaaja ja sosiaalinen aktivisti ei ole mukana journalistisessa toiminnassa, ne, jotka ovat, voivat joutua ahdistelun, uhkailun ja hyökkäyksen kohteiksi aivan samoin kuin perinteisessä mediassa toimivat toimittajat. Siksi kaikkia yleistä etua palvelevan journalismin parissa toimivia pitäisi erityisesti suojella, aivan kuten kansainvälinen yhteisö yhä lisääntyvässä määrin viimeaikaisissa YK:n päätöslauselmissa toteaaakin.

Samaan aikaan kun rankaisemattomat tappamiset jatkuvat laantumatta, maailmanlaajuisesti yhä enemmän huomiota kiinnitetään toimittajien turvallisuuteen ja rankaisemattomuuden lopettamiseen. Paljolti tätä ohjaa YK:n alainen toimittajien turvallisuutta ja tekojen rankaisemattomuutta käsittelevä maailmanlaajuinen toimintaohjelma, joka kannustaa monia asianosaisia yhteiseen toimintaan. Suuntaus on selvä YK:n yleiskokouksen (2013) päätöslauselmissa 68/163 ja 68/185, ihmisoikeusneuvoston päätöslauselmissa 21/12 (2012) ja 27/5 (2014), UNESCO:n johtokunnan 196. istunnossa (2015) tekemässä päätöksessä toimittajien turvallisuudesta ja heihin kohdistuvien rikosten rankaisemattomuusongelmasta ja YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselmassa 2222 (2015), joka vaatii toimittajien suojelemista aseistetuihin konfliktitilanteisiin. UNESCO pitää toimittajien tappamista äärimmäisenä sensuurimuotona, ja järjestön pääjohtaja tuomitsee järjestelmällisesti nämä rikokset ja raportoi rankaisematta jättämisestä.¹⁰ Järjestön johdolla vietetään 2. marraskuuta kansainvälistä toimittajia vastaan tehtyjen rikosten rankaisemattomuuden lopettamisen päivää ja 3. toukokuuta maailman lehdistönvapauden päivää. Järjestö toimii myös monilla rintamilla kasvattaakseen tietoisuutta, rakentaakseen liittoutumia, edistääkseen tutkimusta ja jakaakseen hyviä käytäntöjä.

Muut hallitusten väliset järjestöt ovat myös yhä enenevässä määrin ryhtyneet toimenpiteisiin. Euroopan neuvosto on käynnistänyt verkkoalustan, joka tukee journalismin suojelua ja toimittajien turvallisuutta. Media ja kansalaisryhmät ovat

---

¹⁰ Journalistien kokemien vaarojen joukossa on laillista ja taloudellista ahdistelua, maanpakolaisuutta pidättämisen uhan alla, vankeutta ja mielivaltaisia pidätyksiä, itsesensuuria ja työvälaineiden tai tilojen hävittämistä tai takavarikointia.

lisäämässä toimintaansa, esimerkiksi kehittämällä toimintavalmiuttaan, koulutuksessa, kampanjoinnissa ja tukemalla vapaita toimittajia koskevien toimintatapojen laadintaa. Tästä huolimatta sekä maailmanlaajuisella että kansallisella tasolla tietoisuutta voidaan edelleenkin lisätä. Rankaisematta jättäminen on valtava ongelma, ja on tartuttava toimittajien suojelun heikkouksiin ja rangaistava hyökkäyksiin syyllistyviä rikollisia. Huomiota täytyy kiinnittää myös sukupuolikysymykseen lehdistönvapauden turvallisessa harjoittamisessa.

Pohdittavat kysymykset:

- Miten kestävän kehityksen tavoitteiden valvontaa ja raportointia voidaan käyttää vahvistamaan toimittajien suojelua, ja taistelussa rankaisemattomuutta vastaan?
- Mitkä ovat kaikkein tehokkaimmat keinot, joita jäsenvaltiot voivat käyttää toimittajien suojelussa ja heihin kohdistuvien rikosten rankaisemattomuuden vastustamisessa?
- Miten järjestöjen välistä yhteistyötä (YK:n järjestöt, hallitukset, kansalaisjärjestöt, media ja yliopistomaailma) voidaan vahvistaa edelleen?
- Miten mediaorganisaatiot ja itse toimittajat voisivat paremmin varmistaa turvallisuutensa?
- Mitä lisätoimijoita voitaisiin ottaa mukaan journalismin turvallisuuden takaamiseen?
- Mitä keinoja tarvitaan, jotta toimittajien turvallisuuden, mukaan lukien turvallisuus verkossa, parantamiseen liittyvään sukupuolikysymykseen voitaisiin tarttua paremmin?

Johtopäätökset

Lehdistön vapaus ja tiedon saatavuus ovat demokratian ja kestävän kehityksen kannalta oleellisia asioita. Journalismi on tässä apuna. Journalismia kutsutaan joskus poliittisten ja yhteiskunnallisten instituutioiden "vahtikoiraksi", mutta se on paljon muutakin: se havainnollistaa sananvapautta koko yhteiskunnassa, se asettaa uusia kehittämiskohteita ja se antaa tietoa kansalaisille. Se luo yhteyksiä, joissa kulttuurin moninaisuus voi kukoistaa. Kaikkien näiden syiden vuoksi journalismin edellytysten vahvistaminen on avainasemassa kehitettäessä avoimuuden, tiedon saatavuuden ja perusoikeuksien

kulttuuria. Maailman lehdistönvapauden päivä vuonna 2016 haluaakin edistää oikeutta tietoon, lehdistönvapautta ja ympäristöä, jossa journalismia voi harjoittaa turvassa. Vastakaikua tälle löytyy nykyajan globaaleissa kysymyksissä ja mahdollisuuksissa. Näin ollen joka puolella maailmaa pitäisi olla mahdollista edelleen edistää tämän päivän näkyvyyttä, merkitystä ja vaikutusta.